

Rätt att rösta!

– hur kommuner och landsting kan arbeta för att öka valdeltagandet

RÄTT ATT RÖSTA!	2
VARFÖR ÄR DET VIKTIGT ATT RÖSTA?	3
VILKA FAKTORER PÅVERKAR VALDELTAGANDET?	3
VILKA AKTÖRER KAN PÅVERKA VALDELTAGANDET?	5
VARFÖR AVSTÅR MÅNGA FRÅN ATT UTNYTTJA SIN RÖSTRÄTT?	6
VALDELTAGANDE INOM OLIKA GRUPPER	8
VAD KAN KOMMUNER OCH LANDSTING GÖRA FÖR ATT ÖKA VALDELTAGANDET?	11
UNDERLÄTTA FÖRTIDSRÖSTNINGEN	11
INFORMERA	12
ÖKA DELAKTIGHETEN	13
HUR KAN VALNÄMNDEN ARBETA?	14
SAMARBETA MED FÖRENINGSLIVET	14
PROJEKTET "VALINFORMATION"	14
DEMOKRATIINFORMATÖRER	17
SKOLVAL OCH ÖVRIGA INSATSER I SKOLAN	18
SLUTSATSER	21

Rätt att rösta!

SKL:s beredning för demokratifrågor har under 2009 bedrivit programarbetet ”Politisk delaktighet – en mänsklig rättighet och en förutsättning för demokrati”. Programarbetet syftar till att genom fördjupad kunskap och dialog främja människors deltagande och inflytande i politiken. Den av SKL:s styrelse utsedda programgruppen har inriktat arbetet på valdeltagande bland unga och personer med utländsk bakgrund.

Som ett led i programarbetet genomfördes sex regionala dialogmöten ”Rätt att rösta!” under hösten 2009. Sammanlagt deltog över 300 politiker och tjänstemän från 102 kommuner och 7 landsting. Inför dialogmötena tog programgruppen fram två inspelade kommunreportage och tre rapporter: ”Valdeltagande bland förstagångsväljare”, ”Valdeltagande på valdistriktsnivå” och ”Politisk delaktighet, demokrati och mänskliga rättigheter i kommuner”. Under mötena fick deltagarna ta del av underlaget och genom diskussion bidra med egna exempel och erfarenheter på hur man kan öka valdeltagandet. Reportage och rapporter finns på www.skl.se/politiskdelaktighet.

Med denna skrift vill vi bidra med fakta om val och valdeltagande samt väcka frågor och ge inspiration till kommuner och landsting som planerar att göra insatser inför valet 2010. I slutet av skriften presenteras de slutsatser som beredningen för demokratifrågor dragit av programarbetet.

Sven-Åke Thoresen

Ordförande

Beredningen för demokratifrågor

Lars Persson

Vice ordförande

Beredningen för demokratifrågor

Varför är det viktigt att rösta?

Valet är medborgarnas viktigaste medel för att påverka de politiska besluten. Genom valet kan medborgaren påverka vilken politik som ska föras och samtidigt utkräva ansvar för den politik som förts. Genom valet utser medborgaren företrädare i de beslutande församlingarna – såväl i kommuner och landsting som nationellt.

Valets betydelse kan också beskrivas utifrån de viktigaste principerna i vår representativa demokrati: **Folksuveränitet** handlar om att all offentlig maktutövning baseras på ett folkligt mandat. Vid valet delegerar medborgarna makt till beslutande församlingar som sedan fattar beslut på medborgarnas vägnar. **Jämlikhet** handlar om att alla människor är lika mycket värda och att samma sak gäller för deras röster. Kunskap, utbildning, inkomst eller förmögenhet ger inte fler röster.

Det betyder att den som vill styra måste övertyga en majoritet av befolkningen om att det är klokt att lägga sin röst på sitt parti. **Folkviljans förverkligande** handlar om att valet ger ett eller flera partier möjlighet att förverkliga den politik man fått väljarnas stöd för – och att under en mandatperiod tolka folkviljan och vid nästa val få stå till svars för vad man har åstadkommit eller inte åstadkommit.

Ett högt valdeltagande är en indikator på att demokratin fungerar, att medborgarna har alternativ som de finner mödan värd att rösta på – eller helt enkelt att de vill markera att röstandet är en viktig del av medborgarskapet och ett uttryck för att man stöder det demokratiska systemet. Sammantaget innebär detta att ett högt valdeltagande ger de valda ett starkare mandat som folkets företrädare.

Vilka faktorer påverkar valdeltagandet?

Valforskarna brukar ange tre typer av förklaringar till varför valdeltagandet är högt eller lågt och varför det varierar mellan olika länder eller mellan olika val. Det är institutionella, kontextuella och individuella förklaringar¹.

Institutionella förklaringar

De **institutionella** förklaringarna handlar om hur valsystemet är utformat och hur valadministrationen fungerar. De förklarar variationerna mellan olika länder – och stabiliteten inom ett land. Exempelvis så leder ett *proportionellt* valsystem till ett högre valdeltagande än majoritetsval i enmansvalkretsar. I proportionella system är chansen större att väljaren hittar ett parti som överensstämmer med hans eller hennes åsikter och att detta parti ska få plats i ett parlament eller fullmäktige.

---

¹ Holmberg-Oscarsson, Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år, Norstedts juridik 2004

I ett system med majoritetsval så har däremot oftast bara två partier chans att få representation och i en enskild valkrets är det bara vinnarens röster som spelar roll. Vidare är valdeltagandet högre vid val till en enkammarriksdag – där valhandlingen får ett direkt och omedelbart genomslag. Man kan förenklat säga att ju större chans att en röst får betydelse desto högre valdeltagande. Valdeltagandet är också högre när valdagen är gemensam för nationella, regionala och lokala val. Skälet är sannolikt att en gemensam valdag innebär en mer omfattande politisk mobilisering och får ett större genomslag i media.

Valadministrationen påverkar valdeltagandet genom att underlätta för väljaren att rösta. Om man har god ordning i vallängderna och inte ställer krav på förhandsregistrering, om man ger väljarna möjlighet att rösta andra dagar än själva valdagen och från andra platser än där man är mantalsskriven så ökar valdeltagandet. Samma sak gäller om det är nära till röstlokalerna och om kapaciteten är tillräckligt stor för att man ska slippa att köa länge för att få rösta. Det har dessutom betydelse om valdagen infaller på en helgdag och under den varmare delen av året – dock inte under semestertider när många är bortresta.

Kontextuella förklaringar

De **kontextuella** förklaringarna handlar om förhållanden i samband med ett visst val och förklarar skillnaderna i valdeltagandet mellan olika val. Valdeltagandet ökar om det finns tydliga politiska skillnader mellan de partier eller block som konkurrerar om väljarnas röster eller om det är ett spännande val där det är jämnt mellan blocken och regeringsmakten står på spel. Engagerande valkampanjer och färgstarka och förtroendegivande partiledare/ kandidater kan också bidra också till ett ökat deltagande.

Individuella förklaringar

De **individuella** förklaringarna handlar om att variationer i resurser och motivation mellan olika grupper och individer leder till att även deras valdeltagande varierar. Vi vet genom väljarundersökningarna att kvinnor, äldre, svenskfödda, välutbildade, gifta/sammanboende, höginkomsttagare och sysselsatta röstar i större omfattning än män, yngre, utrikes födda, lågutbildade, ensamstående, låginkomsttagare och arbetslösa. Ju starkare socioekonomisk ställning och ju mer integrerad man är i samhället desto högre valdeltagande.

Men än större betydelse har de enskilda väljarnas motivation. Bland dem som är intresserade av politik, har goda politiska kunskaper, läser politiska nyheter i tidningar, har förtroende för politiker och som identifierar sig med ett politiskt parti är valdeltagandet betydligt större än bland personer som saknar intresse för politik. Motivation har en generellt sett större tyngd än resurser som förklaring till att vissa människor röstar och andra låter bli att göra det.

Vilka aktörer kan påverka valdeltagandet?

Politiska partier

Det finns några aktörer som har möjligheter att medverka till att valdeltagandet ökar. Den viktigaste av dessa aktörsgrupper är utan tvekan *de politiska partierna*. Partierna är valets huvudaktörer. De formulerar politiska program som de förklarar och agiterar för när de söker väljarnas mandat. Deras program- och mobiliseringsarbete kan förväntas vara avgörande för valresultat och valdeltagande.

Medierna

En annan aktör som har en utomordentligt viktig roll är *medierna*. Medierna ska dels granska de olika partiernas program och den politik de fört. Samtidigt ska de bidra till och skapa arenor för politisk debatt mellan och om partierna. Medierna kan genom sin granskning öka människors intresse och kunskaper och underlätta deras partival. De kan också bidra till att höja den politiska temperaturen och medverka till ett ökat engagemang. Medierna kritiserar ibland för att fokusera det politiska spelet på bekostnad av analysen av partiernas program och granskningen av de resultat som uppnåtts. I den kommunala valrörelsen har partierna å andra sidan kritiserats för att nöja sig med att ge politisk konsumentupplysning utifrån partiernas program.

Kommunerna

Kommunerna har en viktig roll när det gäller att svara för valets genomförande inkl förtidsröstning och har därmed ansvar för att det finns tillräckligt många vallokaler med god tillgänglighet. Till uppgiften hör också att svara för att sprida information på olika språk om var och hur man kan rösta.

Kommunerna har (liksom landstingen) även ett ansvar för att medborgarna ska kunna följa beslutsprocessen i kommunen (eller landstinget) och hur partierna agerar i kommunens (eller landstingets) politiska liv- t.ex. genom websändningar från fullmäktigesammanträden eller genom att lägga ut information om de politiska besluten på nätet.

I avsnittet Vad kan kommuner och landsting göra för att öka valdeltagandet (sid 11) ges exempel på särskilda informationssatsningar för att nå grupper vars valdeltagande är särskilt.

Skolan

Skolan har ett viktigt demokratiuppdrag. Undervisningen syftar till att fostra medborgare som tar samhällsansvar. I samhällsundervisningen intar frågor som rör valen en självklar plats. Inför val brukar skolor arrangera olika aktiviteter där partierna deltar med information, debatter m.m. (se sid 18).

Föreningar

I samband med föregående val fick kommuner med lågt valdeltagande ett särskilt bidrag som i första hand skulle användas för att ge föreningar möjlighet att bidra till ett ökat valdeltagande (se sid 14). Förhoppningen var att föreningar skulle kunna skapa nya kanaler mellan partier och andra väljargrupper än de som nås av och deltar i partiernas aktiviteter.

Varför avstår många från att utnyttja sin rösträtt?

Varför avstår en stor grupp medborgare från att utnyttja sin rösträtt? Forskning och erfarenheter pekar på några motiv:

- Låg kunskap om när, var och hur man röstar och i vissa fall om att man har rösträtt. Men också begränsade kunskaper om hur valresultatet avgör sammansättningen av politiska församlingar och vilken typ av beslut som dessa fattar, dvs. om det demokratiska systemet.
- Lågt politiskt intresse och begränsade kunskaper om vilka partier som finns och vilken politik de bedriver.
- Lågt förtroende för politiker och för deras vilja att lyssna på medborgarna liksom för deras förmåga att sköta sitt uppdrag.
- Svag tilltro till egna möjligheter att sätta sig in i, förstå och påverka politiska beslut.

För vissa personer är det *ett* av dessa motiv som avgör att man inte röstar. För andra har flera av motiven betydelse. Den som vill förmå en röstskolkare att gå till vallokalen har anledning att fundera över vilket motiv som är avgörande för den personen. Vad kan då få olika grupper med olika motiv att rösta och vilken eller vilka aktörer har störst förutsättningar att nå framgång?

Hur kan personer med *bristande kunskaper om den demokratiska processen* förmås att rösta?

Här handlar det om att ge information om valsystemet och om hur demokratin fungerar, ofta av enkelt och handfast slag. Olika aktörer kan dra sitt strå till stacken. Partier och medier har en viktig roll men kommunen har genom sitt ansvar för att genomföra valet ett särskilt ansvar för att se till att informationsmaterial på olika språk sprids och finns tillgängligt på olika platser. Skolan har givetvis också ett ansvar för att i sin undervisning förmedla grundläggande kunskaper om hur demokratin fungerar.

Hur kan personer med *lågt intresse och bristande kunskaper om politik* förmås att rösta?

Här handlar det om att väcka ett slumrande intresse. Det kan säkert ske med information om viktiga politiska sakfrågor. Men sannolikt är det politiska budskap om vad som bör göras inom olika områden och debatt där olika åsikter får brytas som skapar intresse och engagemang hos nya grupper. Det betyder att denna uppgift främst måste skötas av de politiska partierna – och naturligtvis av alla opinionsbildare (inkl. media) och idéburna organisationer som vill föra upp sina frågor på den politiska agendan.

Det förra valet visade att trafiken mellan soffan och olika partier hade stor betydelse för valutgången?² Partierna har därför all anledning att söka stöd och skapa intresse även hos grupper där valdeltagandet är lågt. Vilka medel partierna väljer och vilka grupper de vänder sig till är deras egen sak och ligger utanför denna diskussion.

---

² Oscarsson, Holmberg, Regeringsskifte, Norstedts Juridik 2008

Hur kan personer med *lågt politiskt förtroende* förmås att rösta?

Forskningen visar entydigt att förtroendet för politiker ökar i samband med ett val. Det antas bero på att politikerna blir mer synliga under en valrörelse. Det mediala intresset inför ett val ger politikerna större möjligheter att förklara sin politik samtidigt som fler partimedlemmar möter fler medborgare i politiska samtal. Det är naturligt att detta leder till ett ökat politiskt förtroende.

Samtidigt finns en stor grupp som har en grundmurad negativ inställning till politik och politiker och som snarast undviker partierna. Inför 2006 års val beviljade regeringen ett särskilt statsbidrag till kommuner med lågt valdeltagande (se sid 14). Avsikten var att föreningslivet skulle engageras för att medverka till ett ökat valdeltagande. I utvärderingen av satsningen framhålls att föreningslivet kunnat nå människor med denna inställning och skapat mötesplatser med politiker som inte hade kunnat skapas av vare sig partier eller kommuner.

Hur kan personer med *svag politisk självtillit* förmås att rösta?

Personer med svag tilltro till sina egna möjligheter att sätta sig in i, förstå och att påverka politiska beslut återfinns bland samtliga ovanstående grupper. En del av de insatser som diskuterats kan säkert bidra till att förmå även dessa personer att rösta. Men om det grundläggande problemet handlar om självtillit så är det inte sannolikt att informationsinsatser av ett eller annat slag förändrar situationen. Men just den politiska självtilliten är sannolikt särskilt svår att komma åt. Här handlar det inte om information av det ena eller andra slaget utan om att skapa möjligheter att delta och att påverka. Och eftersom det kan röra sig om människor som är politiskt passiva och som upplever utanförskap i flera bemärkelser så är det särskilt viktigt att lyssna och pröva nya vägar till delaktighet.

Fler motiv för att inte rösta

Det finns naturligtvis fler motiv för att människor inte röstar. Det kan vara så enkelt som att man inte attraheras av de politiska alternativ som erbjuds – eller att man inte tycker att spelar det någon roll vem som styr. Eller att det parti man stöder ändå kommer att regera vidare alternativt saknar möjlighet att komma i majoritet. Om dessutom partiernas kandidater är okända eller otillräckligt kända kan motivationen för att rösta minska. Det handlar återigen om de politiska partiernas förmåga att attrahera väljare och mobilisera stöd – och ligger utanför denna diskussion.

På kort och på lång sikt

I den här skriften riktar vi i huvudsak intresset mot insatser som genomförs inför ett val. Men viljan att rösta kan mycket väl ha djupgående orsaker som inte hantearas genom information, kampanjer och andra insatser i anslutning till ett val. Det krävs dessutom ett *kontinuerligt* arbete för att öka medborgarnas delaktighet – t.ex. för att integrera medborgardialogen i kommunernas eller landstingens styrprocess, utveckla skolans demokratiarbete eller öka delaktigheten i särskilda områden eller grupper. Även politikens former kan behöva utvecklas - medborgarnas inflytande genom val förutsätter fungerande demokratiska institutioner och goda förutsättningar för de förtroendevalda.

Valdeltagande inom olika grupper

I detta avsnitt görs en genomgång av valdeltagandet bland unga och utrikes födda som generellt sätt har ett lägre valdeltagande. Inom grupperna är skillnaderna dock stora eftersom många faktorer påverkar valdeltagandet. Vidare presenteras en sammanställning över skillnader i valdeltagande mellan olika geografiska områden inom kommunerna.

Ungas valdeltagande

I valet 2010 får ovanligt många rösta för första gången i ett allmänt val, ca 515 000 personer i valet till kommunfullmäktige och ca 497 000 personer i valet till riksdagen är förstagångsväljare. Alla kommer dock inte att utnyttja sin rösträtt. Förstagångsväljarna är en grupp som röstar i mindre utsträckning än andra grupper. Vid valet 2006 röstade 76 procent av förstagångsväljarna medan valdeltagandet för samtliga röstberättigande låg på 82 procent.

Förstagångsväljare är emellertid ingen homogen grupp och skillnaden i valdeltagande inom gruppen är betydande. Variabler som påverkar valdeltagandet är t.ex. kön, ursprung, sysselsättning, föräldrarnas utbildning och studieinriktning.³

De två faktorer som har störst positiv betydelse för valdeltagandet är *studieförberedande inriktning* på gymnasiet, 85 procent av dem som har valt en sådan inriktning röstar och *föräldrar med högskoleutbildning*, 83 procent av dem som har det röstar. De två faktorer som påverkar valdeltagandet mest i negativ riktning är *ej påbörjade eller genomförda gymnasiestudier* och *annat födelseland* än Sverige 53 procent resp. 59 procent röstar. Kvinnliga förstagångsväljare röstar i större utsträckning än manliga.

Skolan tycks vara en viktig faktor för ungas valdeltagande, 18-åringar som i de flesta fall fortfarande går i skolan, röstar i större utsträckning än äldre förstagångsväljare.

Valdeltagande bland utländska medborgare och utrikes födda⁴

Utländska medborgare

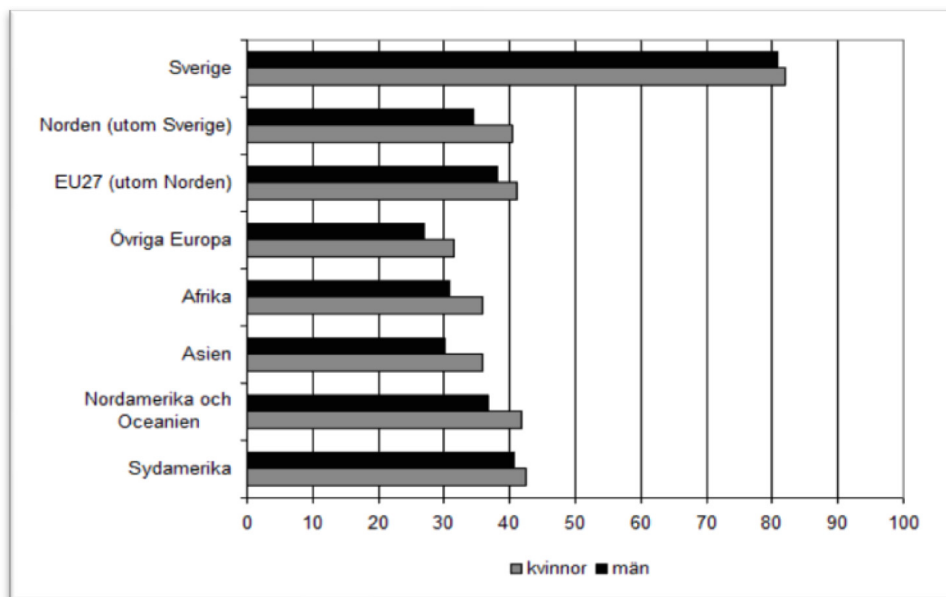
Valdeltagandet bland utländska medborgare är betydligt lägre än bland svenska medborgare. Vid 2006 års val till kommunfullmäktige var andelen röstande knappt 37 procent. Det finns dock olikheter inom gruppen utländska medborgare. Bland annat beroende på medborgarskapsland, vilket framgår av diagrammet. Valdeltagandet är något lägre bland medborgare i länder som tillhör Afrika, Asien och delar av Europa än medborgare i t.ex. Nord- och Sydamerika.

---

³ Öhrvall, Valdeltagande bland förstagångsväljare 2009, Källa SCB:s valstatistik

⁴ Öhrvall, Integration – en beskrivning av läget i Sverige, SCB 2008

Diagram: Valdeltagande bland utländska medborgare efter medborgarland vid val till kommunfullmäktige 2006. Procent.

Samma mönster i valdeltagandet som finns bland svenska medborgare återfinns även hos utländska medborgare. Unga, ensamstående och låginkomsttagare röstar i lägre grad än medelålders personer, gifta och höginkomsttagare.

Utrikes födda

Utrikes födda med svenskt medborgarskap röstar i lägre grad än inrikes födda. Vid 2006 års riksdagsval uppgick den skillnaden till närmare 18 procentenheter. I likhet med personer med utländskt medborgarskap kan utrikes födda inte betraktas som en homogen grupp och även här ser det till exempel olika ut beroende på från vilken del av världen de kommer ifrån. Valdeltagandet är framför allt lägre bland dem som kommer ifrån Afrika, Asien och de delar av Europa som inte tillhör EU. Invandrade från Norden, Nordamerika och Oceanien samt Sydamerika röstar i relativt sett hög grad.

Stora skillnader på valdeltagande inom kommuner

SCB har, på uppdrag av SKL, låtit jämföra valdeltagandet mellan olika valdistrikt inom alla kommuner.⁵ Sammanställningen visar att de flesta kommuner har stora differenser i valdeltagande mellan olika valdistrikt. I tabellen listas de tio kommuner där skillnaden är högst. Det är alla relativt stora kommuner och i de två största, Stockholm och Göteborg, är differensen mellan det valdistrikt som har det högsta och det lägsta valdeltagandet över 50 procentenheter.

⁵ Öhrvall, Valdeltagande på valdistriktsnivå, 2009, Källa: SCB:s valstatistik

Tabell: De 10 kommuner med störst differens i valdeltagande mellan det valdistrikt med lägst och det med högst valdeltagande i 2006 års val till kommunfullmäktige. Procentenheter

Kommun	Differens i procentenheter
Stockholm	51,9
Göteborg	50,3
Malmö	43,5
Huddinge	42,4
Borås	42,3
Botkyrka	41,1
Haninge	38,0
Halmstad	37,4
Södertälje	36,8
Sollentuna	36,7

Sammanställningen visar att 219 kommuner har en differens i valdeltagandet på 10 procent eller mer. Det finns med andra ord betydande variationer mellan olika geografiska områden inom merparten av de svenska kommunerna. Sammanställningen visar också att det som är utmärkande för valdistrikt med lägre valdeltagande är att befolkningen i de distrikten har lägre inkomst, lägre utbildning, är sysselsatta i mindre utsträckning, har högre andel utrikes födda och utländska medborgare.

Vad kan kommuner och landsting göra för att öka valdeltagandet?

Kommuner och landsting kan arbeta för ökat valdeltagandet dels genom att underlätta själva röstande, dels genom att öka medborgarnas delaktighet. I detta avsnitt ges exempel på satsningar som kommuner och landsting genomförde för att öka valdeltagandet 2006 och 2009 samt insatser som planeras inför det allmänna valet 2010. Dessutom redovisas erfarenheter och idéer som framkom vid de sex dialogmöten som SKL:s beredning för demokratifrågor anordnade under hösten 2009.⁶

Underlätta förtidsröstningen

Inför valet 2006 flyttade ansvaret för förtidsröstning från Posten till kommunerna. Vid valen 2006 och 2009 har många kommuner utvecklat och prövat olika sätt att via förtidsröstningen nå olika grupper och underlätta röstandet.

Jämfört med 2002 års val ökade andelen som förtidsröstade 2006 från 29,8 procent till 31,8 procent. En undersökning visar att ökad tillgänglighet för förtidsröstning ger ett ökat valdeltagande även om ökningen är liten⁷.

Idéer och erfarenheter om hur man kan arbeta med förtidsröstning

Tillgänglighet: Anordna förtidsröstning där det rör sig mycket folk t.ex. köpcentrum, gallerior, lasarett, bibliotek och vid stora idrottsevenemang. Vid Europaparlamentsvalet 2009 förtidsröstade 22 839 på Centralstationen i Stockholm, 25 134 i Nordstan i Göteborg och 2 312 på Coop Forum i Östersund.

Mobila röstningsstationer t.ex. en valbuss kan vara ett bra komplement både i gles- och tätbefolkade områden. Lunch- kvälls- och helgöppet underlättar också för folk att rösta liksom möjligheten att skriva ut röstkort på plats. Ökade satsningar på förtidsröstningslokaler kan med fördel göras i områden där valdeltagandet är lågt.

Föreningar: En kommun använde Röda korsets lokal för förtidsröstning, med bra resultat. Lokalen drog till sig grupper som annars röstar i låg utsträckning.

Skolan: Några kommuner har provat att anordna förtidsröstning i gymnasieskolan med varierat resultat. För att dra till sig många röstande bör möjligheten till förtidsröstning kompletteras med kringaktiviteter som information om valet och debatt med politiker.

Institutionsröstning: Kommunala bud och gratis valskjuts kan underlätta för dem som har svårt att ta sig till vallokalen.

---

⁶ SKL:s beredning anordnade sex dialogmöten under namnet ”Rätt att rösta”. Syftet med mötena var att diskutera vad kommuner och landsting kan göra för att öka valdeltagandet bland unga och utrikes födda. Deltagare var politiker och tjänstemän från kommuner och landsting.

⁷ Dahlberg, Oscarsson, Öhrvall, Förtida röstning i Sverige, 2008

Informera

Information om valet och hur man röstar kan spridas på många sätt: kommunens hemsida, annonsering i lokalpress och informationsblad är vanligt men även lokalradio, lokal-tv, affischering, vimplor, flygblad och webbsidor som Lunarstorm, och Facebook kan användas för informations-spridning.

Idéer och erfarenheter om hur man kan sprida information

Kommunen/landstingets hemsida: Hemsidan är en viktig kanal, men den måste vara uppdaterad och lättnavigerad. De som besöker hemsidan bör lätt kunna få information om hur mandatfördelningen ser ut med andra ord vilka som styr i kommunen eller landstinget.

Alla partier kan få möjlighet att motivera och förklara sitt ställningstagande i olika frågor direkt på kommunens hemsida för att tydliggöra det demokratiska arbetet. Majoriteten kan exemplifiera vilka vallöften som har uppfyllts. På hemsidan kan man också lägga ut en informationsfilm angående val och valdeltagande och sända fullmäktiges sammanträden.

Information riktad till ungdomar: För att nå ungdomar kan man t.ex. göra en valtidning för ungdomar, utbilda ungdomar till valambassadörer för att informera om val och vikten av att rösta och skicka vykort till alla förstagångsväljare. Det är viktigt att inte glömma bort de ungdomar som inte går på gymnasiet och som tillhör en grupp med lågt valdeltagande.

Informera på ett enkelt sätt, utgå ifrån sakfrågorna. Sättet att tala om politiska frågor är viktigt. Beskriv vad som påverkas av att man röstar. Var där unga är t.ex. på fritidsgårdar och festivaler. I Göteborg fanns en valstuga på Hammarkullsfestivalen, där många fick information om valet.

Information riktad till utrikes födda: Invandrarföreningar och religiösa trossamfund kan ha en roll som informationsförmedlare. De kan bjuda in och informera om vad kommunen, landstinget respektive staten beslutar om, den representativa demokratin, partiernas roll och om rösträtten för utländska medborgare etc.

Val- och partiinformation bör finnas på de vanligaste invandrar-språken i den enskilda kommunen liksom information om landstingets och kommunens uppgifter. Valmyndigheten har information på olika språk, men inte alla. Information bör även finnas på lätt svenska. Om det är möjligt kan man göra en informationsfilm om valet till kommunens hemsida med möjlighet att välja språk.

SFI, Svenska för invandrare kan vara ett bra forum för att sprida information om val, rösträtt m.m. Även andra forum som t.ex. BVC når en bred allmänhet.

Öka delaktigheten

Kommuner och landsting kan underlätta och informera om de möjligheter för att påverka som redan finns t.ex. frågelådor, medborgarförslag, medborgardialog, allmänhetens frågestund, överklaga beslut, skriva till/ringa politiker etc. Många kommuner använder också någon typ av medborgardialog se, www.skl.se/medborgardialog.

Idéer och erfarenheter om hur man kan öka delaktigheten bland unga och utrikes födda

För att öka antalet förtroendevalda och hitta plattformar för inflytande i närområdena har Eskilstuna satsat på regionala utskott under fullmäktige. Kommunen har också inrättat democraticenter i stadsdelar med lågt valdeltagande. Ett annat sätt att fånga in medborgarnas idéer kan vara att ha en fullmäktigeberedning för medborgarna eller att demokratiberedningen bjuder in t.ex. ungdomsråd och invandrarföreningar.

En del kommuner anställde s.k. val- eller samhällsinformatörer inför valet 2006 för att nå grupper som deltar i lägre utsträckning (se sid 16). Informatörernas uppgift är att genom att ta kontakt med medborgarna sprida kunskap om hur och var man röstar och vikten av att rösta.

Öka deltagandet bland unga: En möjlighet är att ha olika forum som unga kan engagera sig i innan de får rösträtt t.ex. ungdomsråd, ungdomsfullmäktige eller liknande. Detta kan t.ex. ett ungdomsfullmäktige göra:

- Lämna motioner
- Vara rådgivare till kommunfullmäktiges och dess beredningar
- Lämna svar på översiktsplaner, skolplaner etc.

Ett annat sätt att få ungdomar delaktiga är att ge dem ett konkret ansvar. Möjliggör för engagemang i en fråga. Det kan leda till ett bredare intresse. Utgå från de ungas egna initiativ och aktivitet och visa på exempel hur man kan påverka. Äldre, erfarna politiker skulle kunna utveckla ett faddersystem och lotsa in yngre i samhällsmaskineriet.

Man kan även aktivera ungdomar för att an nå andra ungdomar. Mora utbildade t.ex. ungdomar i projektet Rösta den 7 juni. Förutom att uppmana andra ungdomar att rösta var tanken var att få ungdomar intresserade av själva valproceduren.

Ungdomars politiska kapital kan också öka genom att man satsar på ungdomars egna föreningar.

Öka deltagandet bland utrikes födda: Inför valet 2006 engagerades människor med utländsk bakgrund i Sundsvall för att öka valdeltagandet bland andra utrikes födda.

Utrikes födda är en underrepresenterad grupp bland förtroendevalda, det är viktigt att få in utrikes födda i partierna så att de väljarna har någon person att identifiera sig med. Andra sätt att öka deltagandet kan vara att ta tillvara på det politiska intresse som finns och att politikerna möter medborgarna i vardagen.

Hur kan valnämnden arbeta?

Valnämnden kan få ett ändrat/utökat uppdrag för att arbeta med valdeltagande och vara aktiv även mellan valen. Nämndens ledamöter kan t.ex:

- vara informatörer eller valmobilisatörer tillsammans med representanter från ungdomsråd
- bjuda in föreningar till samtal om hur man kan arbeta för att stärka demokratin och öka valdeltagandet
- bjuda in samhällslärare till planering inför valet. Tillsammans skapar de engagemang och intresse för valfrågor.

Samarbeta med föreningslivet

För att nå grupper som röstar i lägre utsträckning kan kommuner och landsting samarbeta med olika aktörer som kan skapa nya arenor för politiska samtal och möten. Här kan föreningar och studieförbund (särskilt de som organiserar grupper där valdeltagandet är lågt) ha stor betydelse.

Idéer och erfarenheter om hur kommuner och landsting kan arbeta tillsammans med föreningslivet

Föreningslivet kan fungera som en informationskanal för kommuner och landsting som vill nå grupper som annars är svåra att nå och grupper som vanligtvis inte engagerar sig politiskt. Det kan till exempel röra sig om ungdomar och utrikes födda som är engagerade i idrottsföreningar eller i kulturföreningar. De som är engagerade i föreningar kanske själva röstar men de kan i sin tur vara med och mobilisera för ökat valdeltagande bland dem som deltar i lägre utsträckning.

Politiker kan bjuda in sig till föreningarna, både för att diskutera valdeltagande och för att diskutera de frågor som berör föreningarna och därmed möta medborgare på en annan arena.

Det är viktigt att framhålla att föreningslivet i sig är en grogrund och skola för politik och för politiska uppdrag. Genom samarbete med föreningar finns det möjlighet sprida en annan bild över vad en politiker är till skillnad från mediebild.

Valnämnden kan bjuda in föreningar till samtal om att stärka demokratin genom ökat valdeltagande. Föreningsaktiva kan också engageras till röstmottagare i vallokalerna. Ett samarbete kan också innebära förtidsröstning i föreningslokaler.

Projektet ”Valinformation”

Inför valet 2006 deltog tolv kommuner i aktiviteten ”Valinformation” som var en del av regeringens demokratisatsning⁸. Stadsdelar i sju storstadskommuner med jämförelsevis mycket lågt valdeltagande deltog. Stadsdelarna låg i Botkyrka, Göteborg, Haninge, Huddinge, Malmö, Stockholm och Södertälje. Dessutom deltog de fem gränskommuner som hade det lägsta valdeltagande i 2002 års kommunval: Dals-Ed, Eda, Haparanda, Strömstad och Årjäng.

---

⁸Avsnittet bygger på uppgifter hämtade från utvärderingen ”Från Högtid till Måltid”, Stockholms universitet 2007.

Målet var att nå grupper som enligt forskningen deltar i lägre utsträckning, till exempel förstagångsväljare och personer med utländsk bakgrund. Det nya med denna satsning var att den tydligt prioriterade insatser på gräsrotsnivå och att hälften av bidraget därmed var öronmärkt för att engagera det lokala föreningslivet. Exempel på de satsningar som gjordes:

- *En professor från Mogadishu och imamens röst*
En somalisk förening i Göteborg med 300 medlemmar bjöd in medlemmarna till tre möten med valinformation. Under det första mötet gick en professor i juridik från Mogadishu igenom hur ett demokratiskt val går till, hur partier fungerar och vad som skiljer stat, kommun och landsting åt. Det andra mötet handlade om hur det står till med demokratin i världen och flera frågor togs upp som om det var förenligt med islam att rösta. Till den tredje kvällen bjöds därför en imam in som bland annat berättade att det inte är emot islam att rösta och att även kvinnor kan rösta eftersom muslimer ska följa lagarna i det land de befinner sig i.
- *Fest och valinformation i Hyllie*
I Hyllie i Malmö genomförde flera föreningar en väl planerad och gemensam informationskampanj. Ett exempel var Afghanska Akademiska Föreningen som på den internationella kvinnodagen samlade 150 kvinnor och män för att informera om mänskliga rättigheter och om hur föreningens medlemmar kan arbeta för att få boende i området att rösta. Ett annat exempel var Elenora Albanska Kvinnoförening som samlade 230 kvinnor och män till en fest där man även gick igenom demokratins grundtankar och informerade om det kommande valet.
- *Politikerorientering i Dals Ed*
I Dals Ed arrangerade skidklubben politikerorientering. Den syftade till samtal mellan i första hand politiker och ungdomar. De politiska partierna deltog med egna lag. Orienteraren användes som metafor för politikern som strävar efter att välja den snabbaste vägen mellan uppgifterna för kommunen. Medlemmar i föreningen och allmänheten bjöds in att delta och ställa frågor.

Några lärdomar

Vid utvärderingen av föreningslivets insatser kunde man identifiera ett antal enkla framgångsfaktorer för arrangemangen:

- Bjud på något i samband med lokala möten med politiker för att nå nya grupper.
- Informell kontakt med politiker engagerar (det kan ske via idrottsengagemang, kulturella arrangemang, fester och så vidare)
- Politikerna ska vända sig till publiken vid offentliga debatter, inte till varandra.
- Utnyttja ett ämne som engagerar de grupper som man vill nå.
- Gör en stark koppling till valet
- Kunskapen växer i mindre grupper
- Beprövad erfarenhet håller i längden
- Samarbeta med andra föreningar
- Löpande engagemang och intresse
- Engagemang smittar

Satsningen hade gynnsamma effekter i hälften av kommunerna. De kom fram till att den avgörande framgångsfaktorn för den här typen av satsningar är tidig planering och förankring, samt bred lokal uppslutning med starka lokala projektledare. Det förutsätter i sin tur långsiktiga satsningar på relationer och nätverk, framför kortsiktiga insatser och kampanjer.

Det lokala föreningslivets aktiva roll i valrörelsen är en ny företeelse och satsningen visar att de kan fungera som ett komplement till de politiska partiernas egna satsningar. Föreningslivet kan nå grupper som i vanliga fall har ett ointresse eller en negativ inställning till politik genom att tillhandahålla nya mötesplatser och samtalsarenor. Därmed kan föreningslivet sprida kunskap om lokala politiska frågor och öka intresset för svensk demokrati. Större riktade satsningar på det lokala föreningslivet kan överbrygga marginalisering och avståndet till politiken.

Demokratiinformatörer

Som en del av satsningen ”Valinformation” använde Stockholm, Botkyrka och Malmö sig av så kallade demokratiinformatörer⁹. Det är lokalt etablerade personer som rekryteras och utbildas till att informera om valet. De representerade en så stor mångfald som möjligt vad gäller bakgrund, ålder och kön för att kunna kommunicera med en bred allmänhet. I Botkyrka rekryterades till exempel ett 50-tal föreningsaktiva personer och ungdomar från alla kommundelar.

I Botkyrka bestod demokratiinformatörernas arbete främst i att stå på torg och andra platser där mycket folk passerar under dagarna. De knackade också på hundratals lägenheter och radhus. I genomsnitt träffade varje informatör ca 200 personer vilket gör att man sammanlagt nådde 10 000 vuxna invånare. I Malmö fungerade informatörerna både som stöd och hjälp åt de föreningar som deltog i satsningen inför valet och som informatörer på SFI-skolor och komvux. I Stockholm genomförde demokratiinformatörerna förenings- organisations- och verksamhetsbesök, arrangerade debatter och möten deltog i andra arrangörers arrangemang, stod vid informationsbord och annonserade om insatsen och om valet.

Lärdomar

- Demokratiinformatörer kan ha en positiv inverkan på valdeltagandet och informatörernas blandning i kön, ålder och språkkunskaper tycks bidra till en ökad känsla av delaktighet bland många invånare inför valet.
- Satsningar på demokratiinformatörer bör presenteras i ett sammanhang av långsiktigt arbete för ökad medvetenhet och deltagande. I Stockholm fortsatte till exempel satsningen efter valet med seminarier tillsammans med lokala politiker om vad demokrati är och hur man som medborgare kan påverka.
- Demokratiinformatörer är ett bra sätt att arbeta för att öka valdeltagandet om det samtidigt pågår andra satsningar under året. Insatsen måste vara en del av ett kontinuerligt arbete och politikernas synlighet och engagemang på gräsrotsnivå mellan valperioderna är avgörande för ett ökat valdeltagande.
- En satsning på demokratiinformatörer måste inledas i god tid innan valet för att hinna rekrytera rätt personer, genomföra en fullvärdig utbildning och planera de arrangemang som ska hållas inför valet.

---

⁹ Demokratiinformatörer används här som ett samlingsnamn. De kallas även samhällsinformatörer, valinformatörer och valambassadörer.

Skolval och övriga insatser i skolan

Skolans demokratiuppdrag

Att ge elever en demokratisk kompetens och förbereda dem för ett aktivt medborgarskap är en av skolans viktigaste uppdrag. Men hur goda är elevernas kunskaper om det demokratiska systemet och deras attityder och värderingar till demokrati och mänskliga rättigheter? Hur starkt är deras politiska självförtroende? I vilken utsträckning är de beredda att delta i politiska aktiviteter som valdeltagande, medlemskap i ett politiskt parti eller olika aktioner för att skaffa sig inflytande och ta ansvar? Tiina Ekman redovisar i sin doktorsavhandling ”*Demokratisk kompetens. Om gymnasiet som demokratiskola*” (2007) att:

- En klar majoritet, 3/4 av eleverna upplever ett klassrumsklimat där diskussioner om samhällsfrågor uppmuntras, läraren tar upp flera olika åsikter och synvinklar när en fråga diskuteras, elever uppmuntras att skaffa sig en egen uppfattning och säga vad de tycker och kan ge uttryck för åsikter som avviker från lärarens och kamraternas.
- Närmare hälften av eleverna har någon gång varit med i ett elevråd och 40 procent har under det senaste året gjort något för att förbättra den egna skolan.
- Det finns tydliga skillnader i vilka demokratikunskaper som elever på olika typer av program har. Skillnaderna i politiskt självförtroende är mindre, men elever på yrkesförberedande program med övervikt av flickor har ett mycket lågt politiskt självförtroende.
- Det finns en tydlig skillnad bland gymnasieelever i synen på valdeltagande: Bland ungdomar på gymnasieskolans studieförberedande program säger nio av tio ungdomar att de kommer att rösta i nationella val medan siffran är nere på fem av tio bland eleverna på yrkesinriktade program med övervikt av pojkar.

Lärdomar från "Skolval 2006"

Skolval är ett projekt initierat av Sveriges elevråd - SVEA och Sveriges Ungdomsråd som syftar till att ge unga som är engagerade metoder och verktyg att lyfta frågor om demokrati, engagemang och ungas framtid. Skolval avslutas med att riktiga val arrangeras på de skolor som väljer att delta. I 2006 års skolval röstade 404 000 elever i 1 380 skolor.

Ungdomsstyrelsen har genomfört en utvärdering av Skolval 2006¹⁰ som visar att:

- 74 procent av de tillfrågade eleverna anser att skolvalet är bra för att öka kunskapen och intresset för politik och samhällsfrågor.
- elevernas kunskap och intresse för politik och samhällsfrågor ökar efter att skolorna genomfört skolval, inte minst inom kommunala frågor.
- en majoritet av eleverna anser sig ha ganska eller mycket små möjligheter att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen.
- många unga med utländsk bakgrund var intresserade av att engagera sig i kommunpolitiken men hindrades av att de inte visste hur de skulle gå till väga (det gäller generellt för unga men i än större utsträckning för denna grupp).
- elever som diskuterar politik i skolan får ett större intresse för politik än de som inte har möjlighet att diskutera politik i skolan. Detta har större betydelse än föräldrarnas utbildningslängd och socioekonomiska faktorer.
- intresset för att arrangera skolval varierar mellan olika skolor och generellt är intresset mindre i skolor som har yrkesinriktade program.

Det har inte genomförts någon utvärdering på huruvida skolvalet genererar ett högre valdeltagande i de allmänna valen men eftersom intresset för politik och samhällsfrågor ökar bör skolvalet ha en positiv inverkan även på valdeltagandet.

Partier i skolan

Utöver skolvalet är det vanligt att skolan bjuder in de politiska partierna och/eller deras ungdomsförbund för att delta i debatter, utfrågningar eller lektioner i anslutning till de allmänna valen. Men det förekommer också att skolor drar sig för att genomföra denna typ av aktiviteter därför att man är rädd för att partier med åsikter som strider mot skolans värdegrund då skulle kunna göra anspråk på att få komma till skolan. Istället väljer man att vägra samtliga politiska partier tillträde till skolan. Samma inställning kommer till uttryck när partier själva begär att få komma till skolan för att anordna bokbord och på annat sätt sprida sina idéer.

Även om ett sådant agerande från skolans sida är juridiskt oantastligt så är djupt olyckligt. Demokratins värdegrund försvaras bäst genom öppen debatt. Genom att partier och förtroendevalda ges möjlighet att komma till skolan kan elevernas politiska intresse öka liksom möjligheten att genom öppen debatt stärka uppslutningen kring vår demokratiska värdegrund. Det vore dessutom en stor fördel om partiets medverkan i skolans undervisning inte bara äger rum inför ett val.

---

¹⁰ "Skolval 2006" Ungdomsstyrelsen 2007

Idéer och erfarenheter om hur skolan kan arbeta för att öka intresset för politik och valdeltagande

Skolval anordnas i de flesta kommuner när det är valår. En idé är att anordna skolval varje eller vartannat år så fler elever får erfarenhet av att rösta.

De politiska partierna t.ex. via ungdomsförbunden har en viktig funktion att fylla vid debatter, bokbord m.m. Men även kommunpolitiker t.ex. representanter från en demokratiberedning kan besöka klasserna i en årskurs och delta vid en lektion.

Elevernas deltagande i klassråd och elevråd ger också en inblick i den demokratiska processen. Man kan också ha ungdomsfullmäktige med representanter från varje skola som får vara med och påverka de politiska besluten. Att skriva medborgarförslag eller ha temaarbeten kring partiernas program kan vara en del av undervisningen i samhällskunskap.

Flera kommuner tänker anordna möjlighet för förtidsröstning i gymnasieskolorna vid kommande val (se sid 11).

Andra metoder som används för att öka intresset för politik och deltagande är t.ex. utfrågning av en kommunpolitiker, en demokratidag eller kommunvecka, fokusgrupper med elever m.m.

Slutsatser

Valets huvudaktörer, de politiska partierna, spelar den avgörande rollen för valdeltagandet. Även medias bevakning har en viktig roll. Men kommuner och landsting kan också arbeta för att fler väljare utnyttjar sin rösträtt. Nedan presenteras de slutsatser som beredningen för demokratifrågor har kommit fram till om hur kommuner och landsting kan medverka till att öka valdeltagandet:

- Kommunerna har ansvar för att organisera valet. Genom att organisera vallokaler och lokaler för förtidsröstning som är tillgängliga och särskilt beakta områden där delaktigheten är låg kan valdeltagandet öka. Exempel på insatser kan vara mobila vallokaler med möjlighet att skriva ut röstkort och förtidsröstning med anpassade öppettider i till exempel gymnasieskolor, på medborgarkontor och i köpcentrum.
- Det är viktigt att informera aktivt om vad rösträtten innebär och om var och hur man röstar. Det finns grupper i samhället som saknar denna kunskap. För att nå dem kan man till exempel skicka information på olika språk och utbilda så kallade samhällsinformatörer (gärna från de grupper som deltar i lägre utsträckning) som informerar kommuninvånarna om valet och deras rätt att rösta.
- Kommunerna och landstingen har ett ansvar för att se till att det finns grundläggande information om till exempel mandatfördelning, majoritetsförhållanden, beslutsfattande och vilka viktiga beslut som fattats under mandatperioden. Kommunernas och landstingens hemsidor är viktiga utvecklingsområden för att nå ut bättre med denna information.
- För att nå grupper som röstar i lägre utsträckning kan kommuner och landsting samarbeta med olika aktörer som kan skapa nya arenor för politiska samtal och möten. Här kan föreningar och studieförbund (särskilt de som organiserar grupper där valdeltagandet är lågt) ha stor betydelse.
- Skolans demokratiuppdrag är viktigt och kommunerna bör verka för att partierna ska få komma in i skolorna. Ibland nekar skolor partierna tillträde med hänvisning till att även främlingsfientliga partier då måste ges tillträde till skolorna. Beredningen anser inte att detta är ett hållbart argument. Ett sådant handlingsätt kan tvärtom riskera att dessa partier får större betydelse än de förtjänar. Skolor kan i ökad utsträckning också arrangera egna skolval, även de år det inte är allmänna val.
- Valnämnden har en viktig roll i att genomföra valen. Valnämnden skulle kunna ges ett utökat uppdrag för att i högre utsträckning arbeta för att öka valdeltagande och därmed vara mer aktiv även mellan valen.

Underlaget för slutsatserna i form av minnesanteckningar från dialogmötena ”Rätt att rösta” och rapporter framtagna under programarbetet finns på: www.sk1.se/politiskdelaktighet för att läsa minnesanteckningarna välj ”Rätt att rösta”.

Rätt att rösta!

– hur kommuner och landsting kan arbeta för att öka valdeltagandet

Beredningen för demokratifrågor inom Sveriges Kommuner och Landsting har till uppgift att bidra till förnyelse av den lokala demokratin och skapa nya former för medborgarnas delaktighet. Under 2009 och 2010 driver beredningen programarbetet ”Politisk delaktighet - en mänsklig rättighet och en förutsättning för demokrati”. Programarbetet syftar till att, genom fördjupad kunskap och dialog, främja människors deltagande och inflytande i politiken. Med denna skrift vill vi bidra med fakta om val och valdeltagande samt väcka frågor och ge inspiration till kommuner och landsting som planerar att göra insatser inför valet 2010. Skriften presenteras de slutsatser som beredningen för demokratifrågor dragit av programarbetet.

Beredningens programarbete drivs av en programgrupp som består av Lars Persson (fp), Lena Hartwig (s), Peter Helander (c), Carin Wredström (m), Larry Söder (kd), Hediye Güzel (v), och Marie Åkesdotter (mp).

Ladda ner rapporten och läs mer om programarbetet på www.skl.se/politiskdelaktighet

För ytterligare information om programarbetet kontakta

Björn Kullander

tfn: 08-452 78 27

E-post: bjorn.kullander@skl.se

Lotta Liedberg

tfn: 08-452 76 66

E-post: lotta.liedberg@skl.se

Bo-Per Larsson

tfn: 08-452 79 19

E-post: boper.larsson@skl.se

Sveriges
Kommuner
och Landsting

118 82 Stockholm, Besök Hornsgatan 20
Tfn 08-452 70 00, Fax 08-452 70 50
info@skl.se, www.skl.se